

ВЕРБАЛЬНАЕ ВЫРАЖЭННЕ КАМІЧНАГА Ў ДРАМЕ ЯКУБА КОЛАСА “У ПУШЧАХ ПАЛЕССЯ”

Для стварэння камічнага эфекту ў драме ўжываюцца розныя сродкі: як спецыялізаваныя, так і неспецыялізаваныя. Да спецыялізаваных сродкаў адносяцца такія, для якіх камічная функцыя з’яўляецца сталай, узувальнай (яна рэалізуецца ў любым кантэксце і абумоўліваецца ўласцівасцямі саміх моўных адзінак). Гэта каламбуры (фразеалагічныя, полісемантычныя, паранамазійныя) і іранізмы. Неспецыялізаванымі з’яўляюцца такія сродкі, для якіх камічная функцыя не з’яўляецца сталай (яна рэалізуецца толькі ў спецыяльна створаным кантэксце пры дапамозе адпаведных актуалізатараў камічнага). Гэта фразеалагізмы, гіпербалы, афарызмы, дыялектызмы, іншамоўныя ўкраіны і інш.

Актуалізатарамі камічнай экспрэсіі з’яўляюцца адмысловыя рэмаркі (тыпу “іранічна”), сема “камічнае” ў семантыцы моўных адзінак і адметнае іх значэнне, якое выклікае камічныя асацыяцыі, а таксама вербальны і сітуацыйны кантэксты.

Камічны эфект узмацняецца з дапамогай інтэнсіфікатараў (прыёму канцэнтраванага ўжывання моўных адзінак).

Драма напісана ў 1937 г. паводле аповесці “Дрыгва” і ўпершыню апублікавана ў часопісе “Польмыя рэвалюцыі” (1938, № 1). Прэм’ера адбылася ў 1937 г. у Беларускам дзяржаўным другім тэатры (цяпер Беларускі дзяржаўны тэатр імя Якуба Коласа ў г. Віцебску).

У драме шмат камічных сцэн, у якіх дзейнічаюць розныя персанажы – як прадстаўнікі беларускага народа, так і палякі. Элементы камізму, якія сустракаюцца ў маўленні персанажаў, сведчаць, што і ў грозныя, драматычныя часы (у перыяд Грамадзянскай вайны адбывалася барацьба партызанаў Беларусі супраць белапольскіх акупантаў) людзі не страчвалі пачуцця камічнага, што дапамагала ім выжыць у нялёгкіх жыццёвых сітуацыях.

Найважнейшымі сродкамі стварэння камічнага эфекту ў п’есе з’яўляюцца наступныя.

Каламбуры. Сустракаюцца каламбуры трох тыпаў – фразеалагічныя, полісемічныя і паранамазійныя.

Фразеалагічныя каламбуры будуцца рознымі спосабамі, з дапамогай якіх адбываецца дэфразеалагізацыя фразеалагізмаў, аднаўленне ў іх першаснага, неідыяматычнага значэння:

а) абыгрыванне кампанента фразеалагізма з аманімічным словам свабоднага ўжывання: [Саўка:] *Я? У партызаны? Ну, а калі я **страляць** не ўмею.* [Бруй:] *Страляць табе, ягамосцю, і не прыйдзеца.* [Бусыга:] *Ты толькі **страляй вачамі** ды слухай вушамі, вось і ўся твая работа.* Ва ўрыўку каламбурна супастаўляецца фразеалагізм *страляй вачамі* (разм. ‘кідай кароткія хуткія позіркi’) і сугучнае яго кампаненту слова *страляць* (‘рабіць выстралы’);

в) сутыкненне двух фразеалагізмаў з агульным для іх кампанентам: [Будзік:] *О, шэпльмы! **Пусціць іх свечкаю да бога.** Я не буду я, калі не **пушчу** іх у паветра **дымам.*** У каламбуры супастаўляюцца два фразеалагізмы *пусціць свечкаю да бога* і *пусціць дымам* <у паветра> (‘спаліць, знішчыць агнём’) з агульным кампанентам *пусціць* (пушчу).

Полісемічныя каламбуры. У аснове іх – абыгрыванне значэнняў полісеманта: [Жыбуль:] *Мартын, браток! Ну і маладзец жа ты. Не ведаў я, што з табою, усё думаў, дзе ты прападаеш.* [Талаш:] *О, голубе. І праўда – прападаем...* Полісемант *прападаць* у першай рэпліцы ўжываецца са значэннем ‘быць, знаходзіцца дзе-н.’, а ў другой – з больш ёмістым значэннем, якое з’яўляецца сінтэзам двух значэнняў: прамога (‘праводзіць час дзе-н. па-за домам’) і пераноснага (‘трапляць ў цяжкае, бязвыхаднае становішча’). Пра тое, што ў рэпліцы Талаша полісемант ужыты неадназначна, сведчыць прыём недагаворвання (графічны паказчык – шматкроп’е). Па-майстэрску тонкае каламбурнае абыгрыванне дзедам Талашом полісеманта *прападаць* яскрава сведчыць, што персанаж тонка адчувае слова, умее семантычна яго ўзбагаціць, каб перадаць інфармацыю, афарбаваную горкім гумарам.

Абыгрыванне розных значэнняў полісеманта *замачыць* становіцца асновай наступнага каламбура: [Бірка (жартліва):] *А воіта замачыць трэба. Шкада, што гаспадыні няма.* [Бусыга:] *Замачыць дык замачыць, я так думаю, каб не сох.* Полісемант *замачыць* у першай рэпліцы рэалізуе пераноснае значэнне ‘адзначыць выпіўкай якую-н. падзею’ (актуалізатарам яго выступае папярэдні сітуацыйны кантэкст, з якога вядома, што Бусыгу выбралі воітам), а ў другой рэпліцы – намінацыйна-першаснае значэнне ‘зрабіць мокрым; намачыць’ (актуалізуецца канструкцыя *каб не сох*).

Паранамазійныя каламбуры. У п’есе сустракаецца каламбур, пабудаваны на наўмысным абыгрыванні паранамазыі (блізкагучных слоў незалежна ад іх генетычных сувязей). Такое абыгрыванне прадугледжвае аднаўленне ўнутранай формы аднаго з кампанентаў (зыходнага) паранамазійнай бінармы: [Букрэі:] *Дарвідошка ці дацягнідошка?*

Пакрыўджаны такой абразай на Букрэя, які зрабіў спробу выявіць “сапраўдную” сутнасць прозвішча персанажа, Дарвідошка, ведаючы, што сваім “прозвішчам не пахвалішся”, дадае: *Дарвідошка, ну але. А калі б я быў... Данясібервяно, то ці не ўсё табе адно?* Утвораная персанажам складаная форма прозвішча абыгрываецца з зыходнай формай шляхам замены ў ёй кампанентаў (частак) іншымі, тэматычна або асацыяцыйна звязанымі з імі. Такім чынам, прозвішча *Дарвідошка* “асацыяцыйна ўзбагачанае” і “па структуры нагадвае выраз *адарві дошку*” [2, с. 415].

Абыгрыванне аднаго з кампанентаў паранамазійнай бінармы можа быць і ненаўмысным. Гэта назіраецца тады, калі персанаж не ведае значэння іншамойнага слова і замяняе яго вядомым яму: [Жыбуль:] *Правакатары.* [Талаш:] *Во, во, гэтыя самыя аматыры.*

Фразеалагізмы. У п’есе ўжываюцца немадыфікаваныя фразеалагізмы, якія выконваюць камічную функцыю часцей за ўсё пры наяўнасці наступных умоў:

1) канцэнтраванае ўжыванне гутарковых і/або стылістычна зніжаных фразеалагізмаў з яркай адмоўнай экспрэсіяй: [Бабка Наста (накідваецца на дзед Талаша):] *Стары, стары! Сварбіць табе язык. Трымай ты яго за зубамі. Ды навошта табе чапаць іх. Няхай іх кашуля не чапае.* Фразеалагізмы *сварбіць язык* – разм. ‘хто-н. не можа трымацца, каб не загаварыць, не сказаць што-н.’, *трымаць яго* [язык] *за зубамі* – разм. ‘захоўваць што-н. у тайне, быць асцярожным у выказваннях; маўчаць, калі трэба’, *няхай іх кашуля не чапае* – праст. ‘выказванне абурэння і пажадання самага найгоршага каму-н.’;

2) наяўнасць у ацэнчнай семантыцы фразеалагізмаў семы “камічнае”: [Бірка (да Васіля Бусыгі):] *Воіт – гэта табе не кот наплакаў* (разм. *жарт*. ‘не пусцяковіна’);

3) прастамоўныя фразеалагізмы сваёй першаснай семантыкай (значэннем аманімічных сінтаксічных словазлучэнняў) выклікаюць камічныя асацыяцыі: [Та-

лаш:] *Эге, голубе! Я ўжо тут надзяру яму [Саўку Мільгуну] лазы на лапці; [Крулеўскі:] Наш план і наша стратэгія, пане паручніку, пайшлі псу пад хвост. [Крулеўскі (прыглядаецца да Рыля):] Ну, цяпер ты будзеш віляць, як сабака хвостом?* Вылучаныя фразеалагізмы маюць значэнні 'моцна прабяру'; 'дарэмна, марна'; 'хітраваць, крывадушнічаць, ашукваць'.

Гіпербалы. У п'есе сустракаецца сінкрэтычны сродак камічнага адлюстравання рэчаіснасці – гіпербалізаваныя параўнанні: [Талаш (махае рукой):] *Дык я іх [польскіх салдатаў] так турнуў, што яны, як каноплі, пасыпаліся ад мяне.* З дапамогай трапнага вобразнага параўнання (з адценнем гіпербалічнасці) ствараецца выразная камічная сітуацыя: польскія салдаты, калі дзед кінуўся на іх з сякераю, хутка адбегліся да яго ("як каноплі пасыпаліся").

Камічны эффект яшчэ больш узрастае, калі параўнанне ўдакладняецца канструкцыяй з гумарыстычным зместам: [Путнік:] *Толькі Букрэя на мёд не клікаць: у яго лапа, як у мядзведзя, – раз чарпане, і ўспамінай як звалі. Тут склада-назлучаным сказам, прэдыкатыўныя часткі якога раз чарпане і ўспамінай як звалі (фразеалагізм са значэннем 'зусім страчаны, згублены') звязаны прычынна-выніковымі адносінамі, удакладняецца параўнанне.*

Афарызмы. Камічна насычанымі з'яўляюцца некаторыя узуальныя прыказкі. Напрыклад, суцяшаючы бабуку Насту ("Ох, божухна! Чаго мы дачакаліся"), Мартын так дасціпна супакойвае яе (з намёкам, што і польскім панам давядзецца за ўсё ўчыненае імі разлічвацца): *От, цётка. нічога. Дажывуцца і палякі, што не будзе ім ні хлеба, ні табакі.*

Актуалізатарам камічнай афарбоўкі прыказак можа служыць адмысловая рэмарка: [Бірка (жартліва):] *Бог, заўваж, суседзе, не цяля – бачыць круцяля.* ('Чыё-н. махлярства ці несумленнасць абавязкова выявіцца і ацэняцца па заслугах'.)

Найважнейшым сродкам дэпарэміялагізацыі прыказак з'яўляюцца далучальныя канкрэтызатары іх кампанентаў: [Васіль (ківае галавой):] *Ого, Рыль! І ша-вец, і кравец, і да дзееак маладзец... Нават да маладзіц.*

Апрача узуальных прыказак, Я. Колас адзін з першых у беларускай драматургіі пачаў выкарыстоўваць таксама і аказіянальныя (маўленчыя), якія хоць цесна і прывязаны семантыкай да кантэксту, аднак у пэўнай ступені набываюць і абагульняльны характар. Такія аказіянальныя прыказкі ўжывае, напрыклад, Саўка, які на рэпліку персанажа-суразмоўніка часта адказвае дасціпнай прыказкай-экспромтам: [Аўгіня:] *Ты, Саўка, проста лодар – на чужою квапішся.* [Саўка (смяецца):] *Вядома... Слухай, гаспадыня, хоць ты з Верпраў Аўгіня: вырвала б ты хоць шарцінку з свайго вала ды Саўку дала...*

Аказіянальныя афарызмы, на якія багатае маўленне Саўкі, служаць ярка-вым сродкам характарыстыкі гэтага персанажа, здатнага на досціп, жарт, трапнае слова: *На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць; Буду маўчаць, покі зубы тырчаць; Дзякую. Дык бывай тая, па якой сам Саўка ўздыхае; Скінуў бы [шапку], ды баюся, што потым не надзену* (утрымліваецца нямёк, што яе могуць украсці); *Выбачай Хрыстосе, што так прыйшлося; Ну, дык за добрых гаспадароў, за іх коней і кароў. Пладзіцца ім ды пладзіцца, каб і Саўка мог каля іх пажывіцца.* (Перадае чарку Брую.); *Веру Яўменю, а грошы кладзі ў кішэню* (такі Саўкаў адказ на словы Бусыгі: "Што ж ты, Саўка, мне не верыш?", што мы табе "ўсё спаўна заплацім, калі зробіш справу").

Іншамоўныя ўкрапіны. Сустракаюцца ўкрапіны з польскай мовы ў маўленні палякаў, якія, трэба меркаваць, валодаюць і беларускай мовай: [Салдат:] *Уцёк [Талаш] да лясу, пан капітан. Я застрэліў бы яго, ды вось старая халера* (паказвае на Насту) *пэрашкодзіла; [Дарвідошка:] І людзі мне кажуць. ды і сам я*

ведаю, што прозвішчам не пахвалішся. Але цо кому да тэго, жэ мам коня худэго; [Букрэі:] А чым я не маладзіца? <...> Пшэпрашам пана, мне казалі, што пан дужа прыгожы, і я з ахвотаю пайшла да пана; [Дэмбіці:] Яны [нашы гістарычныя традыцыі] даюць нам сілу і перамогу на вайне, яны ўзбройваюць нас на стварэнне вялікай Польшчы ў яе гістарычных і этнаграфічных межах “ад можа да можа”; [Крулеўскі:] Лжэш, хаме! Польскі жолнеж – верны сын свае ойчызны; [Крулеўскі:] Я праўду кажу, пані, як бога кохам. І хачу, каб пані расказала легенду аб дубе. Польскія словы абазначаюць: (да) лясу (lasy) – (да) ‘лесу’, цо кому да тэго, жэ мам коня худэго (co komu do tego, że mam konia chudego) – дасл. ‘што каму да тога, што маю каня худога’, ад можа да можа (od morza do morza) – ‘ад мора да мора’, жолнеж (żołnierz) – ‘салдат’, ойчызны (ojczyzny) – ‘радзімы’, кохам (kocham) – ‘люблю’.

Польскамоўныя ўкрапіны могуць ужывацца разам з лацінскамоўнымі: [Крулеўскі:] *То ніц, ніц, пані вайтова, проша заспакоіцца; Панове, Польшча нясе вам культуру і збавенне ад бальшавіцкай анархіі, барбарства і бязбожніцтва. Нех жые польска! Віват!* Тут польск. *ніц, ніц, пані вайтова, проша* (ніс, ніс, рани wójtowa, proszę) – ‘нічога, нічога, пані вайтава, калі ласка’, *нех жые польска!* (niech żyje Polska!) – ‘няхай жыве Польшча!’, лац. *віват!* (vivat) – няхай жыве!

Іранізмы. З іранічным адценнем могуць ужывацца розныя моўныя адзінкі:

а) апісальныя выразы. Так, да рэплікі Бусыгі, адрасаванай Крулеўскаму (“Нашы бацькі, яснавяльможны пане, жылі з панскімі бацькамі ў добрым ладзе і ў згодзе”), дзед Талаш з іроніяй дадае (пра што сведчыць рэмарка “іранічна”): *І пасвілі панскую говяду, голубе, эге ж!* На нязгоду Мартына (“Мы не зброд!”) афіцэр з іроніяй зазначыў: *Ах, пшэпрашам! Я пытаюся: хто атаман славутага партызанскага войска?*

б) прыказкі. Яны ўжываюцца без змянення формы і зместу і выражаюць камічны эффект аўтасемантычна (узуальна замацаванай за імі іранічнай канатацыяй). Напрыклад, дзед Талаш на словы Крулеўскага, што “незалежная з ласкі пана бога Польшча і яе гаспадар, маршал Пілсудскі, даруюць нам усім волю і роўнасць”, адрэагаваў ужываннем іранічна афарбаванай прыказкі: *“Абцяцанкі-цацанкі, а дурному радасць, эге ж”* (мае іранічнае значэнне ‘няма надзей на здзяйсненне абцяцанага’).

Стылістычна зніжаныя адзінкі. Імі могуць быць:

а) прыдаткі. Напрыклад, Мартын, якога штурхаюць канвойнікі, са злосцю і знявагай прамаўляе: *Што пхаешся, панская падэшва.* На парадзе Аўгіні, каб Талаш асцерагаўся палякаў, той, мяняючы тон і згортваючы кулакі, адказаў: *Ды не так, як ты думаеш, гіцаль, панская морда* (мае на ўвазе пана Крулеўскага). Або: [Бусыга:] *Кажы, дзе была! Гадзіна ты, шлюха!*; *Ты мне капаеш яму, гадзюка ты!* [Галасы:] *Прыйшоў!* [Саўка Мільгун:] *Прадажная шкура!*

Сярод неадасобленых прыдаткаў камічна насычанымі з’яўляюцца тыя з іх, якія выражаюцца назоўнікамі са зніжанай экспрэсіўна-ацэначнай семантыкай: [Мартын:] *А калі мяне вялі, арыштаванага, а ты [Аўгіня] стаяла, дык мне так хацелася сказаць табе тое слова [“добрае слова”, што “ў сэрцы жыве”], але, думаю сабе, не трэба рабіць гэтага пры людзях, ды каб яшчэ паны-сабакі чулі.* З дапамогай прыдатка (*паны-сабакі*), які выступае ў функцыі дзейніка, выйяўляюцца адмоўныя (з’едлівыя) адносіны да польскіх паноў;

б) узуальныя сінонімы. Яны выконваюць камічную функцыю, калі маюць ярка выражаную адмоўную ацэначнасць: [Талаш (крычыць):] *Смярдзюхі, гіцлі, грабежнікі!* (на легіянераў, якія накідваюцца на дзеда);

в) прастамоўныя. Гэта:

– словы з адценнем грубасці: [Аўгіня (не пазіраючы на Васіля):] *Самі насвінячылі, самі і прыбірайце (насвінячылі – груб. ‘набрудзілі, напэцкалі’);*

– узуальныя словы, ужытыя з аказіянальным значэннем: [Дарвідошка (недаўменна аглядае прысутных, запыняе погляд на Букрэю):] *Ты – маладзіца? Ды такая маладзіца забрыкае майго кавалера, каб яго халера! Тут забрыкае мае аказіянальнае значэнне ‘паб’е нагамі’ (імкнучыся вызваліцца);*

г) прастамоўныя словы і праклёны. Яны выражаюць камічны эффект, паколькі з’яўляюцца адзінкамі з яскравай экспрэсіўна-ацэнчнай афарбоўкай: [Талаш (абурліва):] *О, гіцлі, гіцлі! Каб вы там усе галовамі налажылі. А бадай вас пярун пазабіваў!*

Нярэдка стылістычна зніжаныя адзінкі могуць ужывацца канцэнтравана, што садзейнічае ўзмацненню камічнага ефекту: [Крулеўскі (чытае ўголас):] *“Таўстамордаму свінячаму войту Бусыгу. Ведай, панскі падбрэхіч, цябе чакае тое самае, што і твайго Саўку. Не цяпер, дык у чацвер будзем судзіць і цябе, як судзілі панскіх шпегаў, а разам з табою і тваіх бязмозглых паноў, і ў першую чаргу твайго...”* (Кідае лісток.) *О, пся маць!*

Ідыялектныя клішэ. Камічны эффект дасягаецца ўжываннем персанажамі ўлюбёных выразаў, пазбаўленых інфармацыйнасці. З ідыялектным клішэ “ну але” сустракаем у маўленні Дарвідошкі: *Выпіў трошкі, ну але; Ну але, маладзіцу прывёў; За дрэвам стаіць [маладзіца], саромеецца сама ісці, ну але; Вось, брат, якія цяпер пайшлі маладзіцы. Маўчы, а то горш будзе, ну але; Ну але. На свой жа банкет вы мяне не заклікалі; Палюбіў, ведаеш, ваяваць з панамі, ну але; Воўк, ну але; Ну але. Давай сюды пісталет; Дык вось яна [паненка], ну але і інш.*

Камічны эффект павялічваецца, калі ў межах рэплікі ідыялектнае клішэ:

а) ужываецца двойчы: [Дарвідошка:] *От ліха іх матары! Шыкуюць за кошт народа, ну але. Давай жа пакаштуем панскіх прысмакаў (ломіць плітку, дае палавіну Цімоху. Жуюць шакалад, пазіраюць адзін на аднаго). Смачны, ліха на яго, ну але;*

б) сустракаецца ў маўленні іншага персанажа (парабка), калі той звяртаецца да Дарвідошкі: *І куды ты папаў, пане... Тфу, тфу. Які з цябе пан, брат Дарвідошка, а але?*

Некаторыя ідыялектныя клішэ з’яўляюцца індывідуальна абмежаванымі (яны ўжываюцца ў маўленні персанажаў толькі ў дачыненні да пэўных асоб). Напрыклад, у маўленні войта Бусыгі, калі той звяртаецца да пана Крулеўскага, выкарыстоўваецца такая форма маўленчага этыкету, як “пане-васпане” (у розных склонавых формах). Нярэдка гэтае клішэ “ўзмацняецца” формай “вьяльможны”: *Нядобрыя навіны, вьяльможны пане-васпане; Ён [Саўка] быў прыстаўлены, пане-васпане, асачыць табар старога разбойніка Талаша...; Партызанскі зброд, вьяльможны пане-васпане, расце; Вось, проша пана-васпана, іхні лісток, брыдкі і агідны, я так думаю.*

Ідыялектнае клішэ (этыкетная форма “мосці дабрадзею”, першы кампанент якой – скарочаная форма назоўніка “ягамосць”) ужываецца і ў маўленні самога пана Крулеўскага. Пры гэтым у дачыненні да прадстаўнікоў роўных сабе паводле сацыяльнага становішча гэтае клішэ ўжываецца як выражэнне павагі (*Так, так: пан паручнік мае рацыю, мосці дабрадзею; Яны адчуюць маю руку, пане паручніку, мосці дабрадзею!*), а да прадстаўнікоў нізкага саслоўя – з іроніяй (*Стоі! Лжэш, галгане. (Хапае жабрака за бародку. Барада застаецца ў руцэ Крулеўскага.) Ну, мосці дабрадзею, што скажаш ты цяпер?*).

Дыялектызмы. У п’есе сустракаецца фанетычны дыялектызм *рэвальверт* (варыянт назоўніка *рэвальвер*): [Талаш (махае рукой):] *Вырвайся ды ходу ў лес. Стралялі ў мяне [польскія салдаты] з рэвальверта.*

Застольныя тосты. Застольныя выслоўі “даюць яркія ўзоры нязгаснага народнага гумару і досціпу і ствараюць той настрой весялосці і ўзнёсласці, які

заўсёды пануе на народных святкаваннях і забавах" [1, с. 10]. З такімі выслоўямі сустракаемся ў маўленні Саўкі: *Ну, дык за добрых гаспадароў, за іх коней і кароў. Пладзіцца ім ды пладзіцца, каб і Саўка мог каля іх пажывіцца.*

Антрапонімы. З камічнай экспрэсіяй ужываецца гаваркое прозвішча *Мільгун*. Назваўшы персанажа такім прозвішчам, Я. Колас падкрэслівае, што Саўка (вясковы злодзеі) мае непрыкметна, як гэта ўласціва сапраўднаму злодзею, *мільгаць* – г. зн. хутка (і не заўважна) праходзіць дзе-небудзь і знікаць.

Такім чынам, для стварэння камічнага эфекту ў драме ўжываюцца розныя сродкі: як спецыялізаваныя (каламбуры, іранізмы,) так і неспецыялізаваныя (фразалагізмы, гіпербалы, афарызмы, дыялектызмы, іншамоўныя ўкрапіны і інш.).

Актуалізатарамі камічнай экспрэсіі з'яўляюцца адмысловыя рэмаркі (тыпу "іранічна"), сема "камічнае" ў семантыцы моўных адзінак і адметнае іх значэнне, якое выклікае камічныя асацыяцыі, а таксама вербальны і сітуацыйны кантэксты.

Камічны эфект узмацняецца з дапамогай інтэнсіфікатараў (прыёму канцэнтраванага ўжывання моўных адзінак).

ЛІТАРАТУРА

1. **Грынблат, М.Я.** Выслоўі // Выслоўі / Рэд. тома А.С. Фядосік. — Мінск: Навука і тэхніка, 1979. — С. 5-24.
2. **Шур, В.В.** Асаблівасці анамастыкону аповесці Якуба Коласа "Дрыгва" // Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: Праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час: Зборнік навуковых артыкулаў / рэдкал.: А.А. Станкевіч (гал. рэд.) і інш.; М-ва адукац. РБ, Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. — Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2006. — С. 412-419.